

De opkomst van de Wulp als akkervogel

Alco van Klinken

Een wandelaar tussen veenkoloniale aardappelakkers kan tegenwoordig regelmatig een jodelende of alarmerende Wulp horen. De Wulpen zitten er met zo'n vanzelfsprekendheid dat het bijna zou worden vergeten dat de Wulp nog niet eens officieel als akkervogel is vastgesteld. Dat gebeurt dan hierbij.

Voorgeschiedenis

De Wulp heeft in Groningen waarschijnlijk een bloeiende geschiedenis achter de rug. Toen hij alleen een broedvogel van moerassen en heidevelden was (Teixeira 1979), zal hij in grote aantallen hebben gebroed op de onontgonnen moerassen en heiden in het zuidoosten en zuidwesten van de provincie. Met het afgraven van het veen en het in cultuur brengen van de 'woeste (heide)grond' verdween de Wulp vrijwel geheel als broedvogel uit Groningen. De afname begon in het begin van deze eeuw. In de jaren tachtig was er dan ook maar een enkel paartje te vinden in natuurgebieden met nog wat heide; het totaal waren er niet meer dan vijf paren (Boekema et al 1983).

In de jaren tachtig was de Wulp in andere delen van Nederland aan een opmars begonnen op weidegebieden, waarbij modern intensief bewerkt grasland niet werd geschuwd (Van den Bergh 1986). Aan Groningen leek deze opmars voorbij te gaan. Tussen 1980 en 1987 bleef het aantal Wulpen op vijf paren steken, al werd wel een vooruitgang vermoed (Van den Brink et al 1992).

project zelf, maar ook in de omgeving. Nu blijkt de Wulp ook in Groningen de weidegebieden niet meer te schuwen. In de loop van de jaren negentig zijn jodelende en alarmerende vogels waargenomen in de weilanden van de Onnerpolder, de Westerbroekstermadepolder, de Kropswolderbuitenpolder, bij Kiel-Windeweer, in de Westerlanden bij de Drentse Aa, bij het Rijpmakanaal (Harkstede) en aan de noordoever van

De Wulp heeft in de provincie Groningen waarschijnlijk een bloeiende geschiedenis achter de rug. Foto: Frits van Daalen.

Bij een beschrijving van de ontwikkelingen in het broedvogelbestand van het Groningse akkergebied in het begin van de jaren negentig werd opeens en passant een stand van vijftig broedparen voor de Wulp gemeld (Van Scharenburg et al 1993)! Waar komt die vertienvoudiging van het aantal broedvogels vandaan?

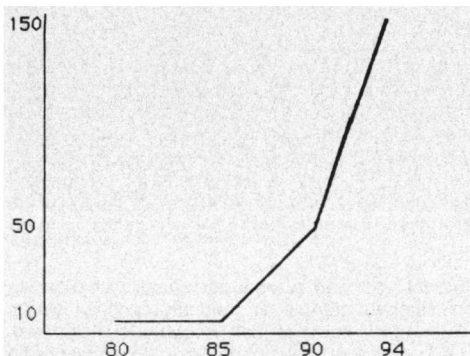
De Wulp in het akkergebied

Sinds 1989 is er in de provincie Groningen een project gaande dat zich speciaal op de broedvogels van het akkerland richt. Daartoe worden enkele tientallen plots van elk ongeveer honderd hectare onderzocht volgens de BMP-methode van Sovon. In het begin van dit decennium wordt daarbij een toename van de Wulp geconstateerd. Niet alleen in de plots van het akkervogel-

het Schildmeer. Op het zandgebied aan weerszijden van de Gronings/Duitse grens komt de Wulp in gelijke, lage dichtheden voor (Koks 1993).

De waarnemingen komen uit verschillende biotopen (natuurgebied, weide- en akkerland) op zand- en veengrond. Van de kleigebieden (het Hogeland, het Oldambt) ontbreken waarnemingen van broedende Wulpen. Dit levert als totaalindruk op dat de Wulp zich als broedvogel van open zand- en veengebieden heeft gemeld. De resultaten van het akkervogelproject bevestigen dit. De plots die op de zandgronden worden geteld, leveren de Wulp als broedvogel. In de plots op het kleigebied is de Wulp afwezig. Extrapolatie van de resultaten van het akkervogelproject levert een toename van zestig Wulpen in

1989 tot honderdvijftig broedparen in 1993 op. Figuur 1 laat de toename in de tijd voor Groningen zien. De dichtheid op het zandgebied is laag, alle jaren ongeveer één paar per duizend hectare. Het aantal van vijftig paren dat Van Scharenburg et al (1993) meldt, was samengesteld uit de gegevens van enige ingevoerde onderzoekers en is waarschijnlijk zelfs aan de lage kant. Aangezien de steekproef van de akkervogelplots relatief nogal veel open gebied bevat, zal de schatting van 150 paren een maximum zijn. De Wulp heeft in zijn broedgebied een voorkeur voor open landschappen (Cramp 1983).

Figuur 1. Aantaleontwikkeling van de Wulp in de provincie Groningen. De recente toename tot 150 broedparen vormt een maximumschatting. Het werkelijke aantal ligt tussen de 50 en 150 paren.

Oorzaken van de toename

Terwijl het met veel weidevogels duidelijk slecht gaat, neemt het aantal Wulpen toe. Wat kan de oorzaak zijn van deze tegendraadse ontwikkeling? Drie mogelijke verklaringen zijn:

- veranderingen in het landschap zijn gunstig voor de Wulp
 - de kerngebieden in de natuurreservaten zijn vol
 - de rust op het platteland is toegenomen
- De veranderingen in de akkerbouw zijn voor veel akkervogels ongunstig (Van Scharenburg et al 1993). De ontwikkeling naar een intensievere agrarische bewerking met vroegere en meer mechanische ingrepen, maakt de kans op verstoring van het broedsel groter. De Wulp broedt re-

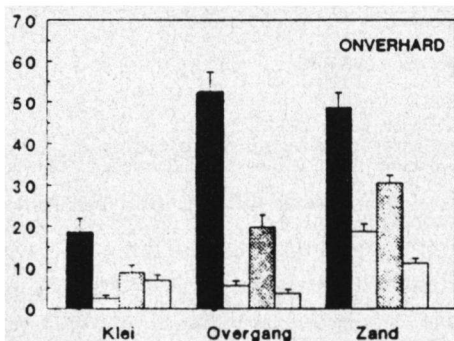
latief laat in het seizoen en zou dus makkelijk het slachtoffer kunnen zijn van toenemende agrarische intensieve bewerking.

Verder is de Wulp niet kritisch wat betreft de keuze van de biotoop. Zo lang die maar open is, lijkt hij het wel best te vinden: duinen, heiden, intensieve graslanden of akkers. Ook elders laat de Wulp weinig voorkeuren in zijn broedbiotoop zien (Cramp 1983). Of het zou al een afwisseling moeten zijn in natte en drogere plekken binnen het territorium. Veranderingen in de verbouwde gewassen lijken de soort dan ook maar weinig te deren.

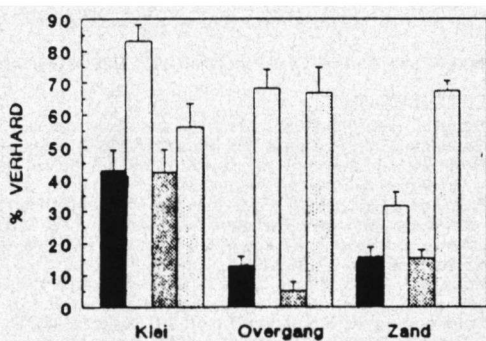
Er zijn dus weinig aanwijzingen die de veranderingen in het bouwplan en de toename van de Wulp kunnen verklaren.

De Wulp is vanouds een vogel die op heide en in duinen broedt. Studies naar de capaciteit van broedgebieden zijn tot nu toe complex gebleken (kijk naar discussies rond de 'carrying capacity' van de Waddenzee, of raadsels rond de toename van de Scholekster in het binnenland in de afgelopen jaren). Zonder een gedetailleerde studie naar de broedbiologie van de Wulp is er over deze mogelijke reden geen uitspraak te doen. De ontwikkelingen in de biotopen van de kerngebieden in de natuurreservaten dragen ook weinig bij aan een beter inzicht in deze materie. Door begrazing is de oppervlakte aan open heidegebied de laatste jaren constant (de verbossing is gestopt) en ook in het duingebied zijn niet zulke veranderingen aan te wijzen, dat zij een weinig kritische biotoopzoeker als de Wulp zouden dwingen uit te wijken naar het cultuurland.

De derde mogelijke oorzaak is de mate van rust. Ruilverkavelingen hebben in de afgelopen jaren grote invloed gehad op het landschap. Bekende (en betreurde) gevolgen zijn de schaalvergroting, verlaging van de waterstand en het saaier worden van het landschap. Minder bekend is dat de toegankelijkheid van het landschap ook sterk is afgenomen. Door de ruilverkavelingen zijn veel onverharde weggetjes opgeruimd, ze hebben moeten wijken voor grote percelen die makkelijk te zijn bewerken. In Groningen verdwijnen landweggetjes nog steeds in hoog tempo (Meijering et al 1992, Bunschoke 1993). Figuur 2 laat

Figuur 2. Voorbeeld van de afname van onverharde wegen in het landbouwgebied. Het diagram geeft de afname van onverharde wegen aan in het Gronings/Duitse grensgebied gedurende de laatste dertig jaar (uit Bunschoke 1993).

klei = het grensgebied ten noorden van Nieuweschans
overgang = het grensgebied tussen Nieuweschans en Bellingwolde
zand = het grensgebied tussen Bellingwolde en Ter Apel.

De Wulp is erg verstoringgevoelig. Daarom kan de soort zijn toegenomen doordat de landbouwgebieden in de afgelopen jaren ontoegankelijker en rustiger zijn geworden. Foto: A.C. Zwaga.

als voorbeeld de vermindering van de onverharde weggetjes tussen 1960 en 1990 zien in het Gronings/Duitse grensgebied. Deze ontwikkeling heeft tot gevolg dat de dooradering van het landschap met vrij toegankelijke wegen is afgenomen. Daarnaast is de aard van de agrarische activiteiten veranderd: steeds meer mechanisaties en minder handwerk. Al met al is het aanneemelijk dat de verstoring door mensen in het agrarisch buitengebied is afgenomen.

Vanuit de doortrek- en overwinteringsbiotoop is bekend dat Wulpen erg gevoelig zijn voor verstoring. Onderzoek in de Waddenzee heeft uitgewezen dat van alle steltlopers Wulpen op de grootste afstand opvliegen voor mensen (wandelaars, pierenstekers, enz.). Een enkele wandelaar op het wad zorgt voor een wulpenvrij gebied van vijftig hectare om zich heen (Smit & Visser 1993)! Ter vergelijking: de verstoorte oppervlakte voor Scholeksters is slechts zeven hectare, voor meeuwen vijf hectare. Het ligt in de rede om te veronderstellen dat wat geldt voor andere seizoenen, ook opgaat in het broedseizoen. Als de Wulp een soort is die makkelijk wordt verstoord, dan kan de toegenomen rust in agrarische ge-

bieden voor hem gunstig zijn. Dank zij zijn onverschilligheid tegenover landschappelijke details kunnen de ontoegankelijke gebieden waar ruilverkaveling is uitgevoerd, voor deze soort een nieuwe broedbiotoop zijn gaan vormen.

Conclusie

De Wulp is in de afgelopen tien jaar sterk toegenomen als broedvogel van akkergebieden in Groningen. De stand is opgelopen van vijf paren in 1985 tot maximaal honderdvijftig in 1993, uitlopend in open gebieden met een zandige ondergrond. Deze toename sluit aan op de opmars die de Wulp in de jaren tachtig is begonnen in weidegebieden elders in het land.

De Wulp is erg verstoringgevoelig. Daarom kan hij zijn toegenomen doordat de landbouwgebieden in de afgelopen jaren ontoegankelijker en rustiger zijn geworden.

Dank

Voor het uitpluizen van de gegevens van het Akkervogelproject Groningen wil ik Jan van 't Hoff hartelijk bedanken. Kees van Scharenburg, Johan en Marry van Klinken en Ben Koks bedank ik ook voor hun commentaar.

■ A.G. van Klinken, Olof Palmelaan 105, 9728 VG Groningen, 050 - 263 608.

LITTERATUUR:

- Bergh, L. van den (1986): De wulp, een nieuwe weidevogel. *Vogels* 6 (33): 78-82.
 Boekema, E.J., P. Glas & J.B. Hulscher (1983): *Vogels van Groningen*. Bouma's Boekhuis, Groningen.
 Brink, H. van den, J. Furda, J. van Klinken & K. van Scharenburg (1992): *Vogelatlas van Groningen*. Avifauna Groningen & Provincie Groningen.
 Bunschoke, E.J. (1993): Over de grens. Inleidend onderzoek naar de effecten van een grens op het landschap in de grensstreek van Groningen met Niedersachsen. IVM/RUG, Groningen.
 Cramp, S. (1983): *The Birds of the Western Palearctic*, Volume III. Oxford University Press, Oxford.
 Klinken, fam. Van (1991-1993): *Vogelgidsboeken*.
 Koks, B.J. (1993): *Broedvogels in het grensgebied van Groningen en Niedersachsen*. IVM/RUG, Groningen.
 Meijering, J. & K. van Scharenburg (1992): *Rapportage Biologisch Meetnet*, Provincie Groningen.
 Scharenburg, K. van, J. van 't Hoff & B. Koks (1993): *Opportunisten en pechvogels*. *Vogels van het open cultuurland*. De Grauwe Gors 21 (3/4): 30-37.
 Smit, C.J. & G.J. M. Visser (1993): *Effects of disturbance on shorebirds: A summary of existing knowledge from the Dutch Wadden Sea and Delta Area*. Wader Study Group, Bulletin 68, special issue, August 1993.
 Teixeira, R.M. (1979): *Atlas van de Nederlandse Broedvogels*. Natuurmonumenten & SOVON, 's-Graveland.